

ВІДГУК
офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
ТРУБАВІНОЇ ІРИНИ МИКОЛАЇВНИ
про дисертаційну роботу
ШУТОВА ДМИТРА ОЛЕКСАНДРОВИЧА
на тему «РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ
ІСТОРІЇ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ САМООСВІТИ»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі
знань 01 – Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Актуальність теми дослідження та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Актуальність дисертаційного дослідження Д. О. Шутова зумовлена підвищенням вимог до професійної компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти у зв'язку з впровадженням реформи Нової української школи, курсом України на євроінтеграцію та НАТО, закріпленим в Конституції України, з реформами, пов'язаних з цим курсом в різних сферах економіки, політики та суспільства. Війна суттєво підвищила вимоги до вчителів як до ідеологічних захисників суспільства, зокрема, особливо до вчителів історії, які пояснюють дітям і дорослим з позицій історичного підходу події сьогодення і здійснюють національно-патріотичне виховання дітей в умовах широкомасштабної агресії РФ, яка здійснюється з метою винищення всього українського народу і нації як незалежної і самостійної, культурної із здобутками і досягненнями в світі. Тому вчителі історії сьогодні повинні мати більші професійні компетентності, аніж працівники освіти інших напрямків для пояснення сутності навали, рашизму, його цілей і методів. Робота виконана в контексті чинного законодавства про освіту України, а саме: Закону України «Про освіту» (2017), Закону України «Про загальну середню освіту» (2020 р.), Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів формування мережі ліцеїв для запровадження якісної профільної середньої освіти» (2021 р.), Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2020 р.), Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» (2016 р.), Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»

(2024 р.), Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників (2019) та ін., у яких висуваються нормативні вимоги до професійної кваліфікації вчителя закладу загальної середньої освіти, розроблення програм професійного розвитку педагогічних працівників та підвищення кваліфікації, організації освітнього процесу в умовах закладу загальної середньої освіти в цілому і профільної школи зокрема. Отже, дана робота має вирішити актуальну проблему педагогічної освіти в складних умовах сьогодення. Профільна школа також висуває високі вимоги до професійної компетентності вчителя, зокрема, і вчителя історії, бо цей вчитель повинен бути більш компетентним, ніж вчитель історії закладу загальної середньої освіти, оскільки готує учнів до вибору професії в цій сфері і вони вже більш грамотні і мотивовані до вивчення історії, ніж учні звичайних закладів освіти. Тому і постає питання про пошук шляхів розвитку його професійної компетентності в сучасних надскладних умовах. Актуальність роботи пов'язуємо також із недостатньою дослідженістю проблеми в науково-педагогічних дослідженнях, що переконливо доводить автор у вступі, обґрунтовуючи тему. Автором в цілому вірно визначені суперечності процесу розвитку професійної компетентності вчителя історії профільної школи засобами самоосвіти, на вирішення яких і спрямована дана робота.

З огляду на наведені аргументи, тематика дисертаційної роботи Д. О. Шутова не викликає жодних сумнівів, бо є беззаперечно актуальною та своєчасною.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Ґрунтовність задекларованих автором наукових положень та висновків підтверджена проведеним теоретичним аналізом проблеми розвитку професійної компетентності вчителя історії профільної школи засобами самоосвіти, а також використанням сучасних методологічних і теоретичних підходів і принципів. Так, здобувач використав комплекс адекватних теоретичних, емпіричних та статистичних методів, які дали йому можливість провести на високому науково-методичному рівні педагогічний експеримент та здійснити перевірку значущості й валідності отриманих результатів.

Зокрема, проведений аналіз дисертаційної роботи Д. О. Шутова дозволяє стверджувати, що дослідно-експериментальна робота була організована на базі

Кременчуцького ліцею № 4 «Кремінь», Кременчуцького ліцею № 5 імені Т. Г. Шевченка, Кременчуцького ліцею № 6 «Правобережний», Кременчуцького ліцею № 10 «Лінгвіст», Кременчуцького ліцею № 11 «Гарант», Кременчуцького ліцею № 13 «Авіор», Кременчуцького ліцею № 17 «Вибір» імені М.Г. Неленя, Кременчуцького ліцею № 25 «Гуманітарний колегіум», Кременчуцького ліцею № 30 «Олімп» імені Н. М. Шевченка, Навчально-виховного комплексу «Школа І ступеня-гімназія «Потенціал» (м. Київ), Київського кооперативного інституту бізнесу і права (м. Київ), Кременчуцької гімназії № 12, Кременчуцької гімназії № 19, Кременчуцької гімназії № 20, Кременчуцької гімназії № 21, Кременчуцької гімназії № 26, Кременчуцької гімназії № 28. На різних етапах до експерименту було залучено 253 вчителів історії профільних шкіл і закладів загальної середньої освіти. В педагогічному експерименті взяли участь 60 учителів історії, яких було поділено на дві групи: експериментальна – 30 учителів історії профільних шкіл; контрольна – 30 учителів історії закладів загальної середньої освіти, а також консультант суспільно-гуманітарної галузі Кременчуцького центру професійного розвитку педагогічних працівників, 29 директорів, 15 психологів, тренерів особистісного розвитку, вчителів-методистів закладів загальної середньої освіти. Така кількість респондентів забезпечила валідність дослідження, а цілеспрямоване використання обраного здобувачем наукового інструментарію сприяло отриманню достовірних результатів. Констатуємо, що рецензоване дисертаційне дослідження базується на багатій джерельній базі. Зокрема, було здійснено ґрунтовний аналіз 299 найменувань, у тому числі 14 іноземними мовами, що створило належні умови для системного висвітлення поставленої мети.

Проведений нами аналіз дисертації Д.О. Шутова дозволяє нам відповідально констатувати, що висновки є адекватними до поставлених завдань і послідовно розкривають логіку авторського дослідження, корелюються з науковою новизною і практичним значенням. Зміст роботи відповідає меті і завданням, гіпотезі, є логічним.

3. Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертаційної роботи. Під час вивчення питань розвитку професійної компетентності вчителя

історії профільної школи засобами самоосвіти автор зумів отримати значущі наукові результати, які характеризуються новизною. Так, цінним є те, що *уперше* розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено організаційно-методичні умови розвитку професійної компетентності вчителя історії профільної школи засобами самоосвіти (створення професійно-творчого середовища в освітньому закладі; методичний супровід безперервного саморозвитку вчителів засобами цифрових ресурсів; забезпечення реалізації предметної педагогічної діяльності у профільній школі; залучення педагогів до оволодіння сучасними технологіями навчання у процесі самоосвітньої діяльності); розроблено структурно-функціональну модель розвитку професійної компетентності вчителів історії профільної школи засобами самоосвіти, яка поєднує методологічно-цільовий, змістово-діяльнісний, оціночно-результативний блоки; визначено сутність поняття «професійна компетентність вчителя історії профільної школи» (інтегративне особистісно-професійне утворення особистості, що охоплює глибокі знання з теорії навчання та виховання, дисциплінарні знання, необхідні для викладання історії, досвід навчально-методичної роботи, здатність ефективно виконувати функції згідно з вимогами фаху та об'єктивно оцінювати власну діяльність, що виявляється у прагненні до власного професійного розвитку).

Позитивним є те, що здобувач уточнив понятійно-категоріальний апарат, досліджуваної проблеми («компетентність», «професійна компетентність», «професійна компетентність вчителя», «професія «вчитель історії», «професійна компетентність вчителя історії», «профільна школа», «вчитель профільної школи», «розвиток професійної компетентності вчителя історії профільної школи»); структуру, критерії, показники й рівні професійної компетентності вчителя історії профільної школи; діагностичний інструментарій оцінювання рівнів зазначеної компетентності; подальшого розвитку набули ідеї системного, особистісного, антропологічного, культурологічного, компетентнісного, діяльнісного, суб'єктно-середовищного, акмеологічного підходів у рамках досліджуваної проблеми; зміст, форми та методи розвитку професійної компетентності вчителів історії профільної школи засобами самоосвіти.

4. Значущість отриманих результатів для науки і практичного використання. Вважаємо, що отримані здобувачем наукові результати є значущими для розвитку професійної компетентності вчителя історії профільної школи засобами самоосвіти. З огляду на це підтверджуємо, що організаційно-методичні умови розвитку професійної компетентності вчителя історії профільної школи засобами самоосвіти можуть бути покладені в основу моделювання діяльності профільних шкіл у контексті розвитку професійної компетентності вчителів; використані матеріали навчально-методичного посібника «Розвиток професійної компетентності вчителя історії профільної школи» можуть застосовуватися вчителями для проектування власного шляху розвитку професійної компетентності; розробки дидактичного кейсу, методичних вказівок, проекту програми курсу підвищення кваліфікації вчителів історії, які сприятимуть професійному саморозвитку вчителя; вони є доцільними і в розробленні й експериментальній апробації діагностичного комплексу для оцінки рівня розвиненості професійної компетентності вчителів історії профільної школи. Результати дослідження можуть бути використані вчителями для їх професійного розвитку як в системі підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів, так і в самоосвітній діяльності вчителів закладів середньої освіти.

5. Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в наукових фахових виданнях. Основні теоретичні положення й висновки дослідження відображено у 23 наукових і навчально-методичних працях, з яких: 1 стаття – в колективній монографії (у співавторстві), 1 – методичні рекомендації, 3 статті – у провідних наукових фахових виданнях України, 2 статті – у наукових виданнях інших держав, які входять до міжнародних наукометричних баз даних (з них 1 стаття у співавторстві у наукометричній базі Web of Science), 3 статті – у інших наукових виданнях та 13 праць апробаційного характеру в збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Зазначимо, що автор зробив набагато більше для апробації результатів і висвітлення їх в науковому товаристві, аніж вимагається до подібних робіт, зокрема, це про рівень публікацій та їх кількість.

Авторський доробок засвідчує повноту викладу отриманих результатів дисертації у відкритому друці, а також переконливо доводить її наукову компетентність у досліджуваній проблематиці.

6. Відповідність структури та змісту дисертації вимогам. Відзначимо, що рецензоване дисертаційне дослідження відповідає вимогам до дисертаційних досліджень, чітко структуроване, адже містить анотації, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та систематизовану інформацію у додатках. Робота містить 22 додатки, 34 таблиці та 19 рисунків. Загальний обсяг дисертації – 335 сторінок, з них – 187 сторінок основного тексту таблицю та 7 рисунків, які суттєво допомагають сприймати інформацію та засвідчують високий науковий рівень автора як компетентного науковця, що оволодів операціями аналізу, узагальнення, педагогічного моделювання. З'ясовано, що назва дисертаційної роботи узгоджується з метою, відповідає змісту теоретичної частини та адекватно корелюється із проведеним експериментальним дослідженням. Автор вірно визначив понятійний апарат (об'єкт, предмет, мету, гіпотезу), поставив перед собою конкретні завдання, які повністю виконані. Засвідчуємо, що структура дисертації та основний текст подано відповідно чинних вимог.

У *вступі* чітко та логічно аргументовано актуальність дослідження, окреслено сучасний стан розвитку професійної компетентності вчителя історії профільної школи засобами самоосвіти, виділено невирішені в теорії педагогіки питання, охарактеризовано необхідність розв'язання суперечностей, які зумовлюють актуальність наукового пошуку автора. Здобувач показав зв'язок роботи з науковими планами і темами, обґрунтував новизну та практичне значення, представив дані про апробацію результатів на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах упродовж 2016-2020 років. У цілому вірно визначений науковий апарат дослідження.

У *першому* розділі дисертації «Теоретичні основи розвитку професійної компетентності вчителя історії профільної школи засобами самоосвіти» автором здійснено аналіз базових понять дослідження, обґрунтовано сутність і структуру професійної компетентності вчителя історії профільної школи, розкрито

дидактичний потенціал засобів самоосвіти у процесі професійного розвитку вчителя історії профільної школи. Автор головну увагу зосередив на характеристиці теоретичних основ теми дослідження та її основних категоріях, зокрема, «професійна компетентність», «вчитель історії», «професійна компетентність вчителя історії», «профільна школа» тощо. Ми згодні з автором про необхідність експертності вчителя історії, зокрема, в наш складний час, окремі вимоги до нього в профільній школі, необхідність професійного розвитку вчителя історії та розвитку його професійної компетентності, поєднання фундаментальності та інноваційності в його компетентності, що забезпечує значною мірою самоосвіта, як доводить автор. Ми згодні з автором, що професійна компетентність вчителя історії профільної школи є інтегративним особистісно-професійним утворенням особистості, що охоплює глибокі знання з теорії навчання та виховання, дисциплінарні знання, необхідні для викладання історії, досвід навчально-методичної роботи, здатність ефективно виконувати функції згідно з вимогами фаху та об'єктивно оцінювати власну діяльність, що виявляється у прагненні до власного професійного розвитку. Автор переконливо розкриває структуру цієї компетентності, а також критерії сформованості кожного з її компонентів, враховуючи зміст роботи вчителя історії в профільній школі. В роботі, до речі, використані різні методи наукового дослідження, якими автор майстерно користується для висновків і припущень. Це і теоретичний аналіз, і аналіз нормативної бази профільної школи, і узагальнення педагогічного досвіду тощо. Зазначимо, що самоосвіта розкрита з цих же позицій, як і її дидактичний потенціал, її види, методи, засоби і форми, які доцільно використовувати вчителю історії для розвитку своєї професійної компетентності.

Розділ 2 «Організаційно-методичні умови розвитку професійної компетентності вчителя історії профільної школи засобами самоосвіти» присвячений обґрунтуванню та побудові моделі їх застосування. Обґрунтування організаційно-методичних умов розвитку професійної компетентності вчителів історії профільної школи засобами самоосвіти автор слушно починає з визначення сутності цих умов на основі теоретичного аналізу джерел, потім

переходить до визначення цих умов методом експертних оцінок, коректно його застосовуючи в дослідженні, розкриття їх змісту в контексті проблеми дослідження. Автор слушно будує і використовує структурно-функціональну модель застосування цих умов для розвитку професійної компетентності вчителів історії, обґрунтовує її зміст, використовуючи комплекс наукових підходів, а саме: антропологічний, системний, культурологічний, особистісний, компетентнісний, діяльнісний, суб'єктно-середовищний, акмеологічний підходи. Зазначимо, що дисертації цього рівня не вимагають концептуального обґрунтування вирішення частини наукової проблеми, але автор це зміг зробити.

Розділ 3 автор логічно присвятив дослідно-експериментальній перевірці ефективності організаційно-методичних умов розвитку професійної компетентності вчителів історії профільної школи засобами самоосвіти. Цей розділ висвітлює, за якими етапами проведено педагогічний експеримент і надає опис його результатів. Він включає: організацію та методику проведення педагогічного експерименту, програму формувального експерименту з реалізації організаційно-методичних умов розвитку професійної компетентності вчителів історії профільної школи засобами самоосвіти, аналіз та інтерпретацію експериментальних даних. Автором вірно прописані етапи експерименту, критерії і показники визначення його ефективності, підбрано діагностичний інструментарій, перевірено вірогідність результатів за Т-критерієм Вілкоксона. Це підтвердило гіпотезу дослідження та довело ефективність впроваджених організаційно-методичних умов.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам та дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. Дисертація, автором якої є Д.О. Шутов, відповідає усім вимогам, які визначені до такого типу наукових досліджень. Наголосимо, що під час рецензування не було виявлено порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації й фальсифікації), а також не було встановлено текстових запозичень. На цій підставі дисертаційну роботу визнаємо самостійно виконаним науковим дослідженням, а усі ідеї та наукові положення, які викладені автором, отримані ним особисто. Анотація відповідає змісту

дисертації.

Відзначимо високу культуру викладу дисертації та володіння науковим стилем. Загальні висновки послідовні, логічні, чіткі та конкретні. Ці факти засвідчують професіоналізм здобувача як науковця. Список використаних джерел, посилання на них у тексті дисертаційної роботи зроблено із дотриманням усіх вимог. Позитивно оцінюємо те, що великий об'єм практичного матеріалу автор представив у додатках.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Відзначаючи вагомі позитивні напрацювання та здобутки Д.О. Шутова, вважаємо за доцільне звернути увагу на певні *дискусійні моменти та зауваження*.

1. У роботі (розділ 1, підрозділ 1.1) представлено широкий спектр категорій і понять, що підкреслює теоретичну значущість дисертаційного дослідження. Водночас, доцільним видається об'єднання ключових термінів у глосарій, який можна було б розмістити у додатках. Такий підхід сприяв би більш структурованому й узагальненому представленню базових дефініцій дослідження.

2. У підрозділі 2.1 (с. 98) автор визначає організаційно-методичні умови розвитку професійної компетентності вчителя історії профільної школи засобами самоосвіти, наводячи їх перелік і далі виокремлюючи найбільш результативні за допомогою методу експертних оцінок. Як рекомендацію можна запропонувати використання методів факторного або дисперсійного аналізу для визначення провідних організаційно-методичних умов, оскільки такі методи забезпечують більш точний та науково обґрунтований результат.

3. Основу моделі розвитку професійної компетентності вчителя історії профільної школи засобами самоосвіти (підрозділ 2.2, рис. 2.2, с. 130) становлять три блоки (методологічно-цільовий, змістово-діяльнісний, оціночно-результативний). Проте можна висловити рекомендацію щодо необхідності включення до структури моделі суб'єкт-об'єктного блоку.

4. Вважаємо, що організаційно-методичні умови розвитку професійної компетентності вчителя історії профільної школи засобами самоосвіти мають

розкриватися після констатувального етапу експерименту за його результатами, які показують необхідність розвитку професійної компетентності та розробки цих умов.

5. На нашу думку, у вступі необхідно було б розширити інформацію щодо апробації результатів дисертаційного дослідження (с. 36), а саме: участь у засіданнях методичних рад закладів загальної середньої освіти, а також під час виступів із доповідями на науково-методичних семінарах для вчителів, психологів, соціальних працівників і керівників закладів загальної середньої освіти, технікумів і коледжів, як зазначено у довідках про впровадження.

Однак, відзначимо, що зауваження та побажання, які висловлюємо автору, носять дискусійний характер, а тому не мають суттєвого впливу на високу позитивну оцінку дисертації.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК: Дисертаційна робота Дмитра Олександровича Шутова «Розвиток професійної компетентності вчителя історії профільної школи засобами самоосвіти» за актуальністю, новизною теоретичних результатів, високим рівнем проведених досліджень, практичним значенням отриманих результатів відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.), Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341), а її автор – Шутов Дмитро Олександрович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

Ірина ТРУБАВІНА

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 11:16:28 18.12.2024

Назва файлу з підписом: відгук Трубавіна І.М..pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 5.9 МБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: відгук Трубавіна І.М..pdf
Розмір файлу без підпису: 6.8 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ТРУБАВІНА ІРИНА МИКОЛАЇВНА

П.І.Б.: ТРУБАВІНА ІРИНА МИКОЛАЇВНА

Країна: Україна

РНОКПП: 2546601042

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 11:16:28 18.12.2024

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000A78C19016EF23C05

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2024.10.24 15:00